

קיאות לבינו הלב נבי יפהה הכהן קוק ז"ל

הקדמה בספר הכוורי

(המשך ב)

עריכה ומקורות: הרב שלמה אבנר

עריכה: יצחק בהן

סדר: המלכים, סדר-צלם, הדפסה והוצאה לאור.

טל' 051-507159 תד. 7718 ירושלים

דפוס: דפוס דרור, רח' הרב זוננפלד 9 ירושלים, טל' 5829750

הוצאתה לאור: עטרת כהנים טל'/fax 6276644 ת"ד 1076 ירושלים

יוצא לאור בטיש עמותת עטרת ירושלים

כתובתנו באינטרנט: <http://www.ateret.org>

- תוכן:
17. ישראל - לב האומות
 18. כורי - כלו ישראל
 19. גישה פילוסופית וגישה אלוהית
 20. מתוך סגולת ישראל
 21. אורות ואורות הקודש
 22. רוח ד' דובר בו
 23. שלשלת התורה
 24. ח' עולם נתע בתוכנו
 25. אמונה קודמת למצאות
 26. יהדות מעשית
 27. זרם חיוניות התורה
 28. "אחר בך"
 29. תורה ד' תמיימה

17. ישראל - לב האומות

מכאן ל Sangolot Israel. בספר הכוורי עם ישראל מוגדר כלב האומות²⁵, כב האנושות.

עלינו להתרגל להשכיל ולהתבונן על כל האנושות כעל ארגניזם כללי של צלם אלוהים שבאדם. בארגניזום זה פועלים איברים שונים כידים ורגליים, ויש לו לב, אנטנו, האמה הייחודית הזאת. במקומות אחרים משתמשים בbijter: מה²⁶. זה אותו דבר. הלב והמוח הם שני הצדדים של גינוי המציאות החיונית של האדם הנברא בצלם אלוהים. הלב הוא הצד היסודי, השורי, החיוני. זה מושג מיוחד בספר הכוורי.

25. כחורי ב. לו.

26. זהה משפטים קת. אורות, אורות ישראל א. א.

יספּרוּ³⁰ – הוא קדש קודשים. הקדושה הגנווה בבירורי אמונה של ה"כהורי" היא כולה ישראלית. כולם ישראל – זה קדש קודשים!

21. אורות ואורות הקודש

וכן ספר "אורות" שהוא כולם ישראלי לעומת "אורות הקודש" שסידר ר' דוד זכרונו לברכה³¹. באורות הקודש גנוזים הרבה דברי קודש ותוכמה, דברי שירה נשגבה, דברי אמרות עליונה של אבא זכרונו לברכה. פעמים רבות נזכרים שם גם דברים ביחס לעם ישראל. אבל הוא לא כולם ישראל, לא כולם ספציפי לישראל. לעומת, "אורות" הוא כולם ישראל, כולם ישראל ותחיתו. מה שכולם ישראל, הוא קדש קודשים³².

יש הרבה ספרים מקורות קדמוניים, מקורות חשובים של בירורי אמונה, וכן את אורות התורה, אורות הקודש ועוד – אבל לעומתם, "אורות" הוא כולם ישראל וקדש קודשים.

נחוור לעניינו. התחלנו בציויו הגאון ללימוד את ספר הכהורי. כמו שהזכירנו מוקדם, עברו ב מהירות על השלשלת: הגאון רבי עקיבא איגר, החתום סופר, קצחות החושן, ותלמיד הקצחות החושן שכותב: "רבינו יהודה הלוי, היה באחריות תקופת הגאנונים, בדור שלפני הרמב"ם, וספריו קדש קודשים, כ"יזוע"³³. די בכך!

דברים נוראים!

22. רוח ד' דבר בו

בתוך צירוף תוך צירוף, אפשר להוציא את אחד הגאנונים של ימינו אלה ממש. כשהיהתי בחוץ לארץ³⁴, שבוע לפני שהגעתי לוינה, הסתלק רבי יוסף אAngel זכרונו לברכה. הוא היה גאון, עילוי, כישرون. יש מנו ספרים רבים ואחד מהם נקרא "לקח טוב". יש בו בקיאות עצומה. הוא מרבה סברות, מסביר וקצת מתפלף. יש שם הרבה הסברות בענייני ההלכה, הסברות מחשבות פילוסופיות, – אבל הוא היה גאון בהלכה. במקום אחד בספריו, אחרי ההסבירות של, הוא כותב: "זנתתי לי הון..."

כלומר כת, כמו שיש לפעמים בגמרא: תנא דמסיע. "ונתני לי הון, בלשונו של אחד קושש מדבר, אשר רוח ד' דבר בו". נוראי מזעען מרעישו! "רוח ד' דבר מה". ישעה מג בא.

30. הרב דוד הכהן, הנוראי.

31. הקורת רבינו לספר "אורות".

32. שו"ת מהרי"ז עגוזיל ס' ג.

33. בשלהי מרכז הרב לדגל ירושלים.

18. כוזרי – כולם ישראל

יש מקורות רבים של לימוד ענייני אמונה, לימוד דעת אליהם, לימוד השקפת עולם. הרבה מאוד. בתוך הירובי הזה, השפעה הוה, מתוך הים הגדול שזכה לנו לבמוד ולזהיר את בירורי האמונה וההשקפת העולם – המפורסם שבספר הכהורי הוא: כולם ישראל. יש גם דברים של עם ישראל ב"מורה נבוכים" ובחלק של "חובת הלבבות". עניין עם ישראל נזכר מעט מאוד ב"חובת הלבבות".

19. גישה פילוסופית וגישה אליה

ספר "חובת הלבבות" הוא פרשה מיוחדת. לעיתים אמורים שיש קונטרסט, ניגוד בין "מורה נבוכים" לבין ה"כוזרי", בין השכל לבין הרגש המשורר. למעשה של דבר, הקונטרסט הגדול ביחס לבירור ענייני אמונה היא בין "שער היחיד" של "חובת הלבבות" לבין ה"כוזרי", ולא בין "מורה נבוכים" לבין ה"כוזרי". הרמב"ם ורבי יהודה הלוויים הם סגנונות שונים של דיבור ומחשבה. שניהם עמודים של עצם האmittelות הכליל-ישראלית, ההיסטוריה, הקוסmolוגית של ישראל ואורייתא. לעומת זאת, הגאון מסתיג מ"שער היחיד"²⁷ כפי שהזכירנו קודם.

שער היחיד הוא בירור ענייני אמונה באופן פילוסופי. יש חילוק בין גישה פילוסופית לבין גישה אליה. בגישה הפילוסופית האדם מגע לבורא מתוך העולם, הכרת העולם וההשקפת העולם. הוא מגע מתוך העלאת בעיות, הוכחות ובירורים: "יש עולם, או צריך להיות בו רוא עולם". מסתמא כן זה, בודאי. אלו דברים>Zודקים ויפים. "יש בעולם נברא, אם כן יש גם מחדש עולם". אלו הוכחות מתוך העולם. או בקיצור: "מן הבריאה של הבורא".

כאן הנפקה מינה והיסודות, אם הגישה היא מתוך הבריאה אל הבורא, או הגישה הייתור גדולות: מן הבריאה אל הבורא.

20. מתוך סגולת ישראל

בספר הכהורי הגישה היא: מתוך סגולת ישראל – "צמאה נפשי לאלהים"²⁸. התודעה הזאת, היא חילוק יסודי, הגדרה של קדש קודשים. יש הרבה מקורות גדולים של גאנין תורה, גאנין מחשבה וגאנין אמונה. אבל מה שבמיוחד לישראל, הלב והמות של סגולת ישראל, "אתם קרויים אדם"²⁹, "עם זו יצרתי לך תהילתי

27. תוספות מעשה רב.

28. חihilim מב ג.

29. יבמות סא א.

כל הדברים שאחנו לומדים בשבות בפרשת השבעה – הכל שיקר לשיטה אחת, לסתומה אחת: להתרגל להיפגש עם ריבונו של עולם, להתרגל לעקב איך מנהה אותנו יוצר האדם. "אתם קרוים אדום"²⁹. ריבונו של עולם מתן אותנו, מדריך אותנו ואינו עוזב אותנו במוחלט סורי הזרות בישראל. "משה קיבל תורה מסיני, יהושע, זקנים, נביאים, אנשי ונשי כנסת הגדולה"⁴². יש מדרגות: תנאים ואמוראים, דורות ראשוניים ודורות אחרוניים, אבל הכל הוא המשך שלושת החינויות שלנו הבלתי פוסקת.

"ויתרגילנו בתורתך"⁴³. צריך לעקוב קצר אחרי מעשה ד' ולהתרגל קצר לראות את ההנחתה האלוהית שיריבוינו של עולם מנהה אותנו. יש לראות את שלושת הזרות: זקנים, נביאים, אנשי כנסת הגדולה והז"ל, תנאים, אמראים, ראשונים ואחרונים. סורי הזרות מתגלים ביותר במאורות הגודלים המופיעים איתנו כאנ: צדיקים יסודיים, ענקים, ענקי אמונה, ענקי הקדש, ענקי הזרה. ובגנון חז"ל: "עתullen הלוּי: "אחד קדוש מדבר, אשר רוח ד' דבר בו". זה מדהים, מרעיש, מזועע,

יריבוינו של עולם אינו עוזב אותנו במצבים השונים – בדורות הראשונים, בדורות אחרים ובכל דור ודור"⁴⁵, "שתולים בחצרות ד'"⁴⁶. הקדוש ברוך הוא בכל דור ודור, ריבונו של עולם אינו עוזב אותנו במצבים השונים – בדורות הראשונים, בדורות אחרים ובכל דור ודור. ככל הזרות "לא יטש ד' את עמו"⁴⁷, ומופיעים מאורות מיוחדים גם בדורות האחרונים, הганון ועוד. מדורות קדמוניות, יש המשך החינויות של ישראל ואורייתא, ישראל ותורה, תורה ד', חיינו ונש망נו ואורך ימינו⁴⁸, הזרה שהיא חייה בתוכנו⁴⁹.

24. חyi עולם נטע בתוכנו

אלו מילים שאנו אומרים בברכת הזרה. כאשר אנו נגשים עם הזרה, אנו אומרים לפני כן: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"⁴⁹. הברכה הראשונה היא בעברית בזרה שאינה זוקה לפידושים. היא מרכיבת שני חלקים: "אשר בחר בנו מכל העמים" ומטוך כך "נתן לנו את תורתו".

42. על פי אבות א.

43. ברכות הגומל חסדים טובים לעמו ישראל.

44. על פי משלוי י' כה.

45. יומא לח ב.

46. תהילים צב יד.

47. שמואל א יב בב.

48. ברכת אהוב עמו ישראל.

49. ברכות הזרה.

בו"ו וה ביטוי שאנו מכירים רק לגבי נבאים. "ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצנו"³⁵. והנה אדם גדול מוגולי ישראל בדורות האחרונים רבי יוסף אנגל וכרונו לברכה, קבוע על בעל ספר הכוורת: רוח ד' דבר בו!

וכן בספר שמואל יש פרק שמתחל: "אללה דברי דוד האחרונים"³⁶. זה נאום דוד המלך, מייסד מלכות ישראל ומסדר תכנית המקדש בישראל עברו בנו שלמה³⁷. יחד עם זה, הוא מוגדר במקורות הקודש כמו שהיה בו רוח נבואה וגמ' תורה³⁸. מלך ישראל שנמשח בשמן הקודש.

כך כתוב שם: "ואללה דברי דוד האחרונים, נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על, משיח אלחי יעקב ונעים זמירות ישראל" – משורר – "אשר רוח ד' דבר בי ומילתו" – של ד' – "על לשוני"³⁹. אם כן, שם מוגדר במקורות שדוד המלך היה גם שיקר לערך של נבואה.

ואדם מדורות אלה, אדם גדול, קבוע באותה מילים באותו גם על רבינו יהודה ההעה זהה מסביב לאיש וספרו, באופן מיוחד.

יש עוד ביטויים על האיש וספרו, אשר רוח ד' דבר בו". זה מדהים, מרעיש, מזועע, דוגמא לו מקורות של יחידי גודלי ישראל.

אבל גם נקבע לימוד כוורי כאשר אבא וכרונו לברכה שימש⁴⁰ ביפו. ב"ה, הישיבה הגדולה⁴¹ הולכת וגדלה, אבל מוקדם, בעת שהחילה קבוע ביפו ישיבה ללימוד תורה באופן ציבורי וקיבוצי – אבא וכרונו לברכה לימד את ספר הכוורת.

אי אפשר אחרת!

23. שלושת הזרה

"רבינו יהודה הלוּי, היה באחרית תקופת הגאנונים, בדרך שלפני הרמב"ס"³³. בכך, הוא היה בדורות הגאנונים לפני הרמב"ם.

35. דברים ייח ית.

36. שמואל ב בג א'ב.

37. ירושלמי מגילה א א.

38. עין רש"י מגילה יד א ד"ה נבואה שהחיצה לדורות.

39. "דוד קיבל משמויאל ובית דיןו". הקדמת הרמב"ס למשנה תורה. ברבנות.

40. מרבי הרב.

"מצוות" מתחילה בפרק השניה. אמנם גם בפרק שמע ישראל, כתוב "זהו הדברים האלה אשר אנחנו מצוך"⁵³, אבל המונח "מצוות", אינו מופיע שם. יסוד כל המצוות הוא אמונה, קבלת על מלכות שמים. אמונה היא מעלה הכל, יסוד הכל, נשמה הכל. היא היסוד העיקרי ללימודיה של תורה ולקיוםה של תורה. במצבות של עכשוו, יש טיפוסים מחוסרי אמונה, אפיקורטיים. קיימים כמה גוונים: מחוסרי אמונה בתורה מן השמים, מחוסרי אמונה בנבואה מן השמים ועוד. והנה במצבות שלנו, במדינה שלנו ובמשלה שלנו, יש אנשים מחוסרי אמונה, אפיקורטיים, עם זה, הם מקיימיםמצוות. זו תופעה מעניינת מאוד. למה הם מקיימים הלוות ומצוות – מתוך לאמיות או מסורתות.

אבל האמת היסודית העיקרית חסירה. חז"ל מוסרים לנו ידיעת אמיתית והגדה: רק מתוך היסוד של הפרשה הראשונה, "שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד", עצם קבלת על מלכות שמים, עצם "דעת אלוהי אביך"⁵⁴, – רק מתוך זה יש המשך לקדושה ולמצוות.

ודאי שהאדם היהודי הנורמלי השלם צריך לקייםמצוות, אבל הסדר הוא "תורה ומצוות". התורה היא הנשמה של המצוות, המקור של המצוות. לומר "תורה וישראל", מתוך עצם תורה וישראל ותורה – נמשכות המצוות. המצוות הן פרטיהם והتورה היא כלל. המצוות הן הפרטיהם של התורה. הא בהא תלייא. אבל עניין אחד. שלמות האדם היהודי היא שלמותו בכלל ובפרטיו, בתורה ובמצוות.

יש צורך בעיניים פקוות כדי להבין את הדברים בשלמותם. מהשורש, מהאמונה, מהתורה – נובע קיום המצוות. ולא להיפר! ההיפר אינו ישר אלא הפוך.

26. יהדות מעשית

לפעמים אצל גויים ומהדברים על היהדות או אצל מחוסרי תורה ומchosרי אמונה אצלנו, יש מין הגדרה, מן נסota: "היהדות, הדת – היא פרקטיקה". אצל אותה דת של גויים, שלא נעים להוכיחה, אשר גנבה מאיינו שם שמיים⁵⁵, "שם צריך להאמין". המסתורנים, ימח שם, זה מה שהם דורשים: אמונה. לעומתם אנחנו בעלי מצוות, בעלי פרקטיקה. היהדות היא דת מעשית, דת פרקטית, פרקטיקה. הגישה הזאת, הבדיקה הזאת, היא סילוף יסודי.

53. דברים ז. ג.

54. דברי הימים כח ט.

55. אורות, ישראל ותהיינטו ג.

אחרי כן, הברכה השנייה גם היא מורכבת משני חלקים. החלק הראשון מובן מאד: "אשר נתנו לנו תורה אמות". אבל החלק השני "וחמי עולם נטע בתוכנו" צריך פירוש. מה המובן של "נטע בתוכנו"? האם אפשר לבדוק בצללים רנטגן מה נטע אצלנו בבטן?! יש מטע שנטוע בתוכנו והוא נקרא "חיי עולם" צריך פירוש. יש פירוש פירוש אמרתי ונזכר שמובא בטור ובשלוחן עורך: "וחמי עולם נטע בתוכנו – הוא תורה שבבעל פה"⁵⁶. התורה שבבעל פה נמשכת מתוך תורה שבכתב באופן כזה שהוא היה בתוכנו, בתוך עם ישראל, בתוך דורות ישראל, רבנן ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם. החינויות והדינמייה של התורה נמשכת לכל הדורות כולן. התורה שבבעל פה קיימת בישיבות, בכתיידין בישראל, בלימודה ובקיומה. זה המובן של היה בתוכנו: "חיי עולם נטע בתוכנו". המטע שבתוכנו הוא המשך המסורת בכל הדורות מתוך תורה מן השמים, תורה שבכתב. "משה קיבל תורה מסיני"⁵⁷ וההמשך: זקנים, נביאים ואנשי הכנסת הגדולה. כך הוא סדר הדברים לפי מדרגותיהם: נביאים, דורות הראשונים, דורות אחרוניים וכן הלאה. החינויות האלוהית השמיינית התורנית, שאינה עוזבת אותנו, "היא שעמדה לנו"ו. זה המובן האמתי של ישראל ואורייתא. התורה שבבעל פה "נטעה" בתוך עם ישראל בכל המובנים ובכל המרחבים: הלכה וגאלה, לימוד וקיים, – כאשר הגיעה לתורה היא מתוך אחיה בתורה, מתוך אמונה בתורה.

25. אמונה קודמת למצאות

אמונה קודמת לכל. נזכיר בקיצור את הדרכות חז"ל במשנה הידועה: "למה קדמה פרשת שמע לו היה אם שמעו"⁵⁸? אם כך הוא סדר התפילה שלנו, סימן שבאמת הוא כך. המקור הוא בפרשיות החומר, מוקדם "שמע" בפרש ואתחנן, ולאחר כך הפרשה השניה "זה היה אם שמעו" בפרש עקב. ודאי אין זה במקרה ששתי הפרשיות מוחללות על פי סדר סיסטמטי: מוקדם "שמע" ולאחר כך "זה היה אם שמעו". למה? – "כדי שיקבל עליו על מלכות שמים תחילת ואחר כך מקבל עליו על

דברים ברורים. "שמע ישראל" מוגדר על ידי חז"ל: קבלת על מלכות שמים. אחר כך בא המדרישה השניה: "זה היה אם שמע תשמעו אל מצותי". המילה

56. שו"ע או"ח קלט ז.

57. הגדה של פסח.

58. ברכות יג א.

28. "אחר כך"

כתב במשנה: "זאתך מתקבל עליו על מלכות שמים". צריך להתבונן היטב בכל מלה של חוץ. כל מלה שבתורה, כל מלה של תורה שבעל פה, היא מודוקת ושקולה בשקל הקודש. מעניין מאד איך כתוב במשנה: "יקבל עליו על מלכות שמים תחילת ואחר כך מקבל עליו על מצות". לבאורה היהיפה לומר במשנה שמתוך לימוד אמונה, מתוך בירור והכרה יתרוגל ויתחנן לאט לאט למצות. או היה צריך להיות לחוץ סגנון חינוכי: ומtower כך יקבל עליו על מצות.

לפעמים יצא לי להיפגש באופן פרטני, אישי, עם אנשים תשרי אמונה, מבולבלים אמונה. יש מקומות שמתוך סבלנות, מתוך פגישות פעם, פעמים, פעים רבים – מתוך כך יתקרבו למצות. לבאורה זו נראית מחשבה ישירה. אך מה נעשה, ואצל חוץ לא מופיע הביטוי: "זאתך מתקבל עליו על מצות". לבאורה, כך היה צריך להיות כתוב. אבל יש לראות איך חוץ חינוכו אותנו והנתנו אותנו. כתוב בפירוש: "זאתך מקבל עליו על מצות". ודאי אם חסרות למצות, חסירה השלמות של האדם בישראל. כמובן.

אבל חוץ מראים לנו את הדרך, דרך הלימוד, הדרך אל שלמות האישיות הישראלית. תחילת "יקבל עליו על מלכות שמים", ובודאי צריך להיות שמתוך כך מקבל עליו למצות. אבל "מתוך כך" מתבטא בדברי חוץ במליה: אחר כך. ודאי, צריך להתרגל למצות באיזו מידת, אבל אין זה בוער כל כך. בע"ה, תזכה למצות, תתרוגל למצות, הכל יסתדר, אבל לאו דווקא "מתוך כך", מתוך הדיבורים.

יש להבין את הפילוסופיה הזאת, ולא לרצות בדברים "עכשווי". אלא אחר כך, עוד מעט, הוא יתרוגל למצות, יתרוגל אליהם בשלמות. הפרטים החינוכיים לא יבואו מתוך כפה, מתוך הכרה, מתוך זידון. לא בוער להניח תפילין מיד היום. אחר כך הוא יתרוגל למצות.

לפני הכל צריך יחס של המקוריות הנשמנתית הראשונית היסודית: עצם התורה, עצם האמונה, עצם "זאתם הדבקים בך" אלהיכם⁶². ידיעת האמונה, חינוכיות האמונה, שלמות האמונה – תגרור ותגלגל גם את המצאות. נגיעה אלינו "אחר כך". אפשר להזכיר, ולפעול יותר ברזיות אבל לא מתוך כפה. "אחר כך". זאת הדרך הישרה: "תורה ומצוות". התורה היא "חינו ואורן ימינו"⁶³, היא מקור המצאות. זה הסדר: "ללמוד... ולשמור ולעשות ולקיים"⁶⁴. זאת הדרך הישרה: מקור הלימוד.

62. דברים ד. ד.

63. ברכות קריית שמע של ערבית.

64. ברכות קריית שמע של שהרית.

יש להתחיל מהשורש, מ"שמע ישראל", מ"ד" אלהינו ד' אחד", מקבלת על מלכות שמים, מאਮתיות האמונה, מאמויות הדבקים בך" אלהיכם⁶⁵. ועם האמת והאמונה, ועם החמיים, ועם המציאות, ועם מן הכלל אל הפרטם. במקרה זה, יש אצל מצב של מין קיצוץ בנטיעות ועקרת השורש⁶⁶. זה סילוף שם שמים, עקרת שם שמים.

27. ועם חינוכיות התורה

חוץ למדיו אותנו – "שיקבל עליו על מלכות שמים תחילת". לא כתוב שיעשו בפה דתית כדי שיקים למצות מוקדם. אין דבר כזה אלא יש להתחליל בלימוד אמונה, בדעת אמונה ובקבלה על מלכות שמים בשכל וברגש ובשאר הצדדים שבאים⁶⁸.

לפעמים, יש מוצבים מיוחדים של "אשר קידשנו במצוותיו": יש גם ערך חינוכי למצות, המסייעות חיות, מוסיפות דבקות אלוהית, מוסיפות חינוכיות אמיתיים.

הכל נכון. אבל הדרך הישראל היא מהמקור, מהכלל אל הפרטם, מהאמונה והتورה אל המצאות – ולא להיפך. מהتورה שהיא קבלת על מלכות שמים, מהتورה שהיא חינוכיות של עם ישראל וככל ישראל – מתוך כך יש למצות.

הדברים מפורשים במשנה שהזכרנו: "שמע" קודמת ל"זהיה אם שמע". חוץ מתבטאים במילים שקולות כמשמעותם: "שיקבל עליו על מלכות שמים תחילת" מתוך פרשה ראשונה – "שמע". קבלת על מלכות שמים, זו אמונה והכרה אלוהית. "זההmine [אברהם] בך"⁶⁹.

אברהם הכיר את בוראו⁷⁰. "עם יודעי אלהיו"⁷¹.

56. דברים ד. ד.

57. כלומר שמרת הנטיות והמצוות, אבל קעיצתם משורש האמונה שנעקר, – ולא במובן הרגיל של קיצוץ בנטיעות.

58. "אחרי הפעולות נשבות הלבבות". ספר החינוך טו.

59. בראשית טו ו.

60. רמב"ם הלוות עבדיה זורה א ג.

61. דניאל יא לב.

29. תורה ד' תמיינה

אלו דברי חז"ל בעניין זהה. "תורת ד' תמיינה"⁶⁵, שלימה, חיוניות, מקיפה, הנשמה מתגלית בכל הגוף, בכל גופי תורה, בכל גופי העניים, בכל גופי ההלכה, בכל פרטיה ההלכות, בכל דקדוקי ההלכות.

הדברים חוררים لماذا שהוכרנו לפני כן: הגישה, החיוניות, הידיעה שיש לב ומוח ביחס לאנושות, כמו שיש לב ומוח לאורגניזם של כל אחד מאיתנו. הנשמה שלנו, נשמת החיים שלנו, "נשמה שננתתי בי טהורה היא"⁶⁶, צריכה להתגלות בעיניים וברגליים ובכל האיברים שלנו. יש סדר באיברים: איברים שהנשמה תלואה בהם ואיברים שאין הנשמה תלואה בהם⁶⁷. אבל הכל קשור בחיוניות שלימה – כל התורה כולה וכל המצוות כולן. זאת הגישה היסודית.

65. תהילים יט ת.

66. תפילה השחר.

67. עין מאמרי הרואה 14.